

**WERKEN MET JONGENS EN TIENERJONGENS IN DE LANDEN VAN HET
COMENIUS-NETWERK
“KLEINE HELDEN IN NOOD” –
EEN BESCHRIJVENDE, VERGELIJKENDE SAMENVATTING VAN DE ARTIKELS**

Renate Seebauer, Europahaus Burgenland

De volgende beschrijvende, vergelijkende samenvatting van individuele artikels onthult dat de Europese Gender Mainstreaming Movement zich in verschillende richtingen aan het ontwikkelen is waardoor er kan gesproken worden van twee “statenblokken”. Het ene blok bestaat uit de “nieuwe EU-lidstaten” waar – als er al sprake is van enige activiteit – er vooral gewerkt wordt rond de gelijke behandeling van meisjes en vrouwen, terwijl het tweede blok de zogenaamde “oude EU-lidstaten” groepeerd. In dit laatste blok is er een verschuiving aan de gang, of heeft die zich al voltrokken, van werken met meisjes naar werken met jongens. Hierbij moet met speciale aandacht naar Spanje gekeken worden. De ontwikkelingsrichtingen zijn geëvolueerd van deficit naar resource georiënteerd.

1 Achtergrond, methodologische opmerkingen en doelen van de vergelijkende studie

Het COMENIUS-project “Kleine Helden in Nood” geeft de mogelijkheid om de huidige stand van werken met jongens en onderwijs voor jongens/tienerjongens, in een aantal uitgekozen Europese landen na te gaan (Oostenrijk, België, de Tsjechische Republiek, Duitsland, Estland, Spanje, Hongarije, Polen en Groot-Brittannië).

In dit geval vormen de genderactiviteiten de basis van de vergelijking in scholen en andere onderwijsinstellingen door eerst een hypothetische gemeenschappelijke deler te kiezen die een vergelijking mogelijk maakt.

Het is de bedoeling dat de vergelijking leidt tot het ontdekken van de gelijkenissen en de verschillen in de historische ontwikkeling van werken met jongens en tienerjongens en verder de gelijke/verschillende doelen en inhoud te vinden van genderspecifiek handelen in onderwijsinstellingen, genderspecifieke aspecten in de opleiding van lagereschoolleerkrachten, ontspanningsactiviteiten voor jongens en tienerjongens, specifieke eigenschappen in afzonderlijke landen en om gelijkende/verschillende trends en ontwikkelingstendensen te ontdekken.

Op basis van Hörners typologie moet deze analyse als geheel toegeschreven worden aan de “evolutionistische functie” (zoektocht naar de ontwikkelingstrend).

De vergelijking is gebaseerd op negen teksten geschreven door specialisten uit uiteenlopende vakgebieden (pedagogie, psychologie, germanistiek, anglistiek) en met onderscheiden professionele achtergronden (docenten aan universiteiten in het kader van lerarenopleidingen, sociaal werkers, mensen die bezig zijn met het Europese vraagstuk enz.).

De analyse wil volledig zijn in de weergave van de realiteit en de ideeën die volgen uit de interpretatie van de teksten geschreven naar aanleiding van het COMENIUS-project.

De teksten zijn even verscheiden als hun schrijvers hoewel ze een opbouw (zouden moeten) volgen die samen ontwikkeld werd¹.

Slechts bij de start van het onderzoek en de verwerking van de teksten werd het duidelijk dat niet alle landen toereikend materiaal hadden en/of dat het niet mogelijk was de specifieke doelen of realisatievormen te identificeren (bv. experimenteel, in projecten) zelfs indien "jongensonderwijs" deel was van het "genderinitiatief". Dit heeft in de eerste plaats betrekking op het artikel uit Polen dat, bij ontstentenis van een vergelijkingsbasis, uitgesloten is van de vergelijking. Ook het Tsjechische artikel en het Spaanse – dat een speciaal geval is – vallen hier gedeeltelijk onder.

Bijgevolg is het niet altijd mogelijk bij de tekstanalyse een vergelijking te maken tussen alle landen.

De tekstinhouden, die geschreven werden in de eerste helft van 2007, moeten – steeds met het doel te vergelijken – op zo'n wijze gestructureerd worden dat ze verwijzen naar de volgende aspecten:

- de historische ontwikkeling van werken met jongens en tienerjongens,
- doel en inhoud van genderspecifiek handelen in onderwijsinstellingen,
- genderspecifieke aspecten in de opleiding van lagereschoolleerkrachten,
- vrijetijdsaanbod voor jongens en tienerjongens,
- specifieke eigenschappen in enkele landen,
- trends en ontwikkelingstendensen.

In wat volgt wordt geprobeerd om gelijkaardige of afwijkende trends te ontdekken en in categorieën onder te brengen op basis van de bovenstaande structuur.

¹ Aangezien de Poolse bijdrage vooral onderzoeksresultaten besprak die stammen uit de vroege jaren tachtig en negentig en slechts zeer algemene uitspraken bevatte, was het niet mogelijk met dit artikel rekening te houden in deze vergelijking. In de Tsjechische en Spaanse bijdragen werd er ook niet op alle aspecten ingegaan. Op dezelfde wijze concentreert de bijdrage uit Groot-Brittannië zich op cijfermateriaal uit de tweede helft van de jaren negentig van de twintigste eeuw. De talrijke voorbeelden van schoolse activiteiten evenals de aanbevelingen voor leraars/leraressen en scholen konden met het oog op de vergelijking niet in acht genomen worden.

2 Enige informatie over het doel van de vergelijking

Betreffende de historische ontwikkeling van werken met jongens en tienerjongens in de geselecteerde landen

“Werken met jongens en tienerjongens” (in de Oostenrijkse literatuur) of “Werken met jongens”, “Jongensonderwijs” – zoals dit werk- en onderzoeksveld in de Duitse literatuur genoemd wordt – treft men in zijn engste zin in Duitsland en (beginnend) in Oostenrijk aan. In Duitsland verschijnt werken met jongens/jongensonderwijs als een reactie op het (sociaal-) pedagogische werk met meisjes in de jaren tachtig; in Oostenrijk werd de interesse voor werken met jongens en tienerjongens rond 1990 gewekt. In de grond is die met de genderinitiatieven van de jaren negentig verbonden. Een gelijk verloop is merkbaar in beide landen: van deficietgeoriënteerd naar resourcegeoriënteerd – een ontwikkelingslijn die ook vast te stellen is in verschillende takken van het bijzonder onderwijs.

In Groot-Brittannië is het midden jaren negentig tot een merkbare verandering gekomen doordat er meer gedebatteerd werd over gendermainstreaming naar aanleiding van de slechtere resultaten van jongens in de nationale schooltesten. Inspanningen om de motivatie van jongens te verhogen zodat ze betere resultaten halen op school vinden hun oorsprong in de specifieke lokale nood en de integratie van de relevante sociale en culturele omgeving – en de slechte resultaten die jongens voor hun schooltesten behalen vormen het onderwerp van talloze onderzoeken.

Wat België (Vlaanderen) betreft, komt duidelijk tot uitdrukking dat er beduidend meer jongens dan meisjes zijn in instellingen voor bijzonder onderwijs. De verklaringen, echter, laten niet toe om conclusies te trekken over werken met jongens en/of onderzoek naar het onderwijzen van jongens.

Ongetwijfeld bezet Spanje een bijzondere plaats bij zowel de geanalyseerde landen als bij de landen van de "oude EU". Als gevolg van de Franco-dictatuur is er slechts vanaf de jaren zestig van de twintigste eeuw sprake van een geleidelijke verandering van de geslachtsrollen. Het was pas met de Schoolwet van 1991 dat er een begin werd gemaakt met die verandering, niet alleen door in de wet vast te leggen dat het onderwijs dezelfde sociale kansen moest bieden aan beide geslachten, maar ook door zich als doel te stellen dat jongens en meisjes hun eigen persoonlijkheid moesten ontwikkelen en hun identiteit moesten vinden langs hun onderwijs.

In de voormalige Oostbloklanden – en in het bijzonder in de Tsjechische Republiek, Hongarije en Estland – bestond de gelijkheid van de geslachten in principe vanaf 1945; het doel van opvoeding en onderwijs was gericht op het collectivisme, het "socialistische wijf". Zoals het Estse artikel aantoont, hebben de sociale veranderingen die plaats hebben gevonden sinds het land onafhankelijk werd van de Sovjetunie een grotere invloed gehad op jongens en jongeren dan op meisjes: als er speciale maatregelen worden genomen voor

jongens zijn die deficitgeoriënteerd, d.w.z. dat ze erop gericht zijn jongens met gedragsproblemen af te zonderen in speciale gesloten scholen.

In de Tsjechische Republiek kan er in het algemeen niet verwezen worden naar maatregelen voor gendervraagstukken en bijgevolg ook niet naar “werken met jongens” en/of “jongensonderwijs”.

In Hongarije geldt genderspecifiek onderwijs als een heikel thema omdat vrouwen nog steeds niet ontvoegd zijn (wat *de facto* ook het geval is voor alle andere landen hier besproken). Het begrip “jongensonderwijs” wordt in Hongarije vanaf ongeveer 1990 hier en daar teruggevonden in publicaties over *Gender Studies*; echter, er zijn geen verwijzingen naar “jongensonderwijs” in engere zin.

Doel en inhoud van gender-specifiek handelen in onderwijsinstellingen

Zowel in Oostenrijk als in Duitsland zijn er twee stromingen die een invloed hebben op leerplanontwerpen: aan de ene kant de standaarden van gendermainstreaming en aan de andere kant de andere theoretische inzichten en praktische ervaringen uit kinder- en jeugdhulp en uit jeugdorganisaties, die afstralen op schoolse initiatieven. In Oostenrijk dient er naar het onderwijsprincipe van “de gelijkstelling van mannen en vrouwen” verwezen te worden, dat verankerd is in de curricula van alle schooltypes; in Duitsland naar het modelproject “Neue Wege für Jungs” (2005-2008) (*Nieuwe wegen voor jongens*) dat van toepassing is in de gehele Bondsrepubliek.

Genderprojecten – waarbij het zwaartepunt ligt op seksuele opvoeding, geweldpreventie, geslachtsrolidentiteit enz. – worden in beide landen eerder op de middelbare school teruggevonden dan in het lager onderwijs.

Gemengde scholen zijn daarbij de regel in alle bestudeerde landen.

In Groot-Brittannië biedt het nationale curriculum in principe hetzelfde onderwijsaanbod en dezelfde kansen aan jongens en meisjes aan.

De Belgische, Estse en Hongaarse bijdragen benadrukken de principiële gelijke kansen voor jongens en meisjes. Een uitzondering daarop – althans af en toe – zijn de vakken “lichamelijke opvoeding” en “plastische opvoeding”: hoewel in de Tsjechische Republiek in het begin van de jaren 1990 de beide geslachten deze vakken gescheiden onderwezen kregen, werden ze tegen het einde van dat decennium opnieuw gemengd gegeven. Het Hongaarse “Nationale Curriculum voor het Basisonderwijs” houdt rekening met individuele, leeftijdsgebonden factoren maar geeft voorrang aan gemengd onderwijs wat lichamelijke opvoeding en plastische opvoeding betreft. Een gelijke behandeling van alle leerlingen – meisjes én jongens – is ook in het Estse leerplan ingeschreven; de beide geslachten krijgen gescheiden lessen lichamelijke opvoeding en plastische opvoeding.

Gender-specifieke aspecten in de opleiding van onderwijzers

In Duitsland en Oostenrijk worden rond 1995 de eerste stappen ondernomen om gender-specifieke onderwerpen op te nemen in de opleiding en bijscholing van leraren. Echter, de concrete uitvoering van deze initiatieven – in sommige gevallen door de bevoegde ministeries begonnen – hangt tot vandaag vooral af van het persoonlijke engagement van de docenten.

In alle landen die aan het project deelnemen, kan ervan uitgegaan worden dat in het raam van het college ontwikkelingspsychologie verwezen wordt naar de verschillende bijzonderheden en het verschillende verloop van de ontwikkeling van meisjes en jongens, hoewel slechts het Tsjechische artikel dat expliciet vermeldt. Verder is ervan uitgegaan dat het hier in elk geval om de tussenkomst van de "traditionele" psychologie gaat, ofschoon amper vanuit het oogpunt van de genderbenadering. Een dergelijke aanpak treedt eerder naar voor in andere humane wetenschappen zoals sociologie en/of onderwijswetenschappen.

Uitgaand van studies (bv. "Geweld in de school", statistieken m.b.t. schooldiploma's enz. in Estland), en schoolboekanalyses in Hongarije en de Tsjechische Republiek, die de traditionele zienswijze op rolvoorbeelden bevestigen, ijvert men in alle landen voor een grotere gevoeligheid, een beter onderwijs, aandacht voor onderwijs- en leertempo, verschillende culturen, meer ruimte voor jongens, enz. In deze landen trekt men echter geen besluiten uit de studies, laat staan dat men gerichte maatregelen neemt om ze in het raam van de lerarenopleiding uit te voeren.

Vrijtijdsaanbod voor jongens en tienerjongens

In Duitsland is het vrijetijdsaanbod voor jongens en tienerjongens de laatste jaren uitgebreid, zowel wat kwaliteit als kwantiteit betreft. Het zwaartepunt ligt daarbij op gezondheidszorg (drugs, geweld, durf als uiting van mannelijkheid enz.) en krijgt zijn beslag in ervaringsgericht onderwijs. In Oostenrijk beschikt men over "vrij spel-terreinen", ten dele onder toezicht en met een gescheiden aanbod voor jongens en meisjes; turn- en sportverenigingen bieden tot de leeftijd van 10/12 jaar gezamenlijke activiteiten aan voor jongens en meisjes in en rond schoolgebouwen. Vanaf de leeftijd van 12 jaar wordt het aanbod voor jongens gekenmerkt door een sterkere oriëntatie op sportief prestatievermogen. De grote Oostenrijkse kinder- en jeugdorganisaties hebben elementen van openlucht- en ervaringsgerichte activiteiten in hun aanbod opgenomen. De toename van vrije stijl-sporten werpt vragen omtrent risicobeheer op. In Oostenrijk mag het stijgende belang van het openbare jeugdwerk – in het bijzonder met het oog op migranten uit Turkije en de republieken van het voormalige Joegoslavië – niet over het hoofd gezien worden.

In België is meer dan de helft van de kinderen lid van een jeugdbeweging ("Chiro", "Scouts en Gidsen", ...); jongens verkiezen in het raam van hun vrijetijdsbesteding het liefst voor

skateboarden, voetballen, BMX-fietsen of klussen om zakgeld te verdienen, naast surfen op het internet en computerspelletjes spelen.

In Estland zijn jeugdbewegingen ook van bijzonder belang: ze zijn duidelijk van elkaar verschillend doordat ze op andere dingen gericht zijn: politiek, kerk, onderwijs, sport/leger. De “Jonge Adelaars” (Noored Kotkad) is er uitsluitend voor jongens en streeft specifieke militaire doelen na (“Altijd bereid voor het Vaderland” – “Een man hoort thuis in de gelederen der mannen”). De vrijetijdsactiviteiten aangeboden in de zogenaamde “hobbyscholen” (technisch, sportief) zijn meer in trek bij meisjes.

In Hongarije kent de georganiseerde naschoolse opvang in de namiddag, met zijn kostenloze vrijetijdsaanbod (sport, muziek, drama, kunst, ...), veel bijval. Hij is zeer in trek en ongeveer de helft van de vijftienjarigen neemt eraan deel — met nog steeds toenemend succes.

Karakteristieken

Bijna alle aan het project deelnemende landen verwijzen naar studies die aantonen dat jongens in getal sterker vertegenwoordigd zijn dan meisjes in het zittenblijven, schoolverlaten, bijzonder onderwijs enz.; PISA, TIMSS, PIRLS & Co. evenals nationale geschiktheidstesten in Groot-Brittannië bewijzen dat – naast andere genderspecifieke verschillen in schoolresultaten – jongens minder halen op leesvaardigheid. De Duitse bijdrage toont aan dat het hier in het bijzonder jongens met een migratieachtergrond – vooral van Turkse herkomst – betreft. Ook in Oostenrijk zijn vooral jongeren met een migratieachtergrond op talrijke vlakken benadeeld. Daarbij komen nog de culturele spanningen en de innerlijke en uiterlijke conflicten met betrekking tot hun mannelijkheid. Zelfs al wordt het niet met zoveel woorden gezegd, toch laat de Belgische bijdrage een gelijkaardige problematiek ten aanzien van jonge migranten (m/v) zien, in het bijzonder bij tienerjongens afkomstig uit Arabische landen.

In Estland vertonen Russischtalige kinderen al identiteitsproblemen vanaf de kleuterschool. Ook wat druggebruik en criminaliteit betreft, lopen jongens meer gevaar dan meisjes.

In Hongarije en de Tsjechische Republiek bewijzen recente schoolboekanalyses de voortzetting van de traditionele rolpatronen en de herbevestiging van rolstereotypen in woord en in beeld, evenwel met een focus op meisjes en vrouwen. Zowel de analyse van schoolboeken als de pogingen om een gendergevoelige taal te scheppen waren in Groot-Brittannië het onderwerp van verschillende initiatieven.

Trends en ontwikkelingstendensen

In alle aan het project deelnemende landen wordt erop gewezen dat onderwijzend personeel overwegend vrouwelijk is – vooral in het lager onderwijs. Door het stijgende aantal

eenoudergezinnen (kinderen verblijven in het geval van echtscheiding meestal bij de moeder) belemmert deze situatie voor de jongen de identificatie met de mannelijke rol.

In landen of regio's met een hoog aandeel aan migranten (Duitsland, Oostenrijk, België, Groot-Brittannië) is het een absolute noodzaak dat er migranten aangeworven worden als leraar. De aanwerving van niet-blanke mannen als leraar bleef tot nu toe ook in Groot-Brittannië weinig succesvol.

Daar waar in Hongaarse scholen genderwerk in het onderwijs verstrekt wordt, treden eerder de feministische aspecten op de voorgrond.

Een schoolontwikkelingsproject dat in Estland voor de periode 2006 – 2010 gepland is, probeert bestaande problemen op te lossen, in het bijzonder met betrekking tot schoolverlaters zonder diploma, drugverslaafden, wetsovertreders, ...; scholen voor bijzonder onderwijs en de te dure "hobbyscholen" hebben op dezelfde wijze een hervorming nodig.

Overdacht gemengd onderwijs, "Meisjesdagen" en "Jongensdagen", evenals zorgvuldig uitgekozen onderwijsinhoud en de vestiging van een onderwijscultuur die de belangen van de beide geslachten in acht neemt, staan in Duitsland op het verlanglijstje. De duidelijke afstand die genomen wordt van de deficit oriëntatie evenals de concrete genderprojecten hebben in verschillende scholen in Oostenrijk al tot positieve veranderingen geleid.

Een reeks schoolprojecten met als doel de "anti-leercultuur" en het "innerlijke ontslag" – al van in de lagere school – van veel jongens tegen te gaan, en vóór alles de leefwereld van jongens in de activiteiten te betrekken, vindt plaats in Groot-Brittannië in de hoop dat jongens zowel de cognitieve als affectieve onderdelen van hun persoonlijkheid ontwikkelen.

Als men het geheel van genderspecifieke maatregelen in de onderzochte landen bekijkt, dan zijn het vooral Duitsland en Oostenrijk die gelijkaardige progressieve en op ontwikkeling gerichte vormen van onderwijs voor jongens/tienerjongens of jeugd laten zien. De eerste pogingen sproten eerder voort uit het domein van het gedrag van kinderen en jongeren en werden pas verder gestimuleerd onder impuls van internationale studies (PISA, TIMSS, enz.). In Engeland schijnt het specifieke jeugdwerk een sterke impuls gekregen te hebben dankzij de resultaten van de Nationale Curriculum-test – in het bijzonder in de *bottom-up*-richting, door concrete activiteiten aan diverse scholen.

Het was niet mogelijk gelijkaardige progressieve vormen in België of Spanje op het spoor te komen, wat in het geval van Spanje kan uitgelegd worden door de dictatuur van Franco, die tot de jaren zestig van de twintigste eeuw verhinderde dat de rolpatronen geleidelijk veranderden.

Hoewel alle onderzochte landen EU-lidstaten zijn wier onderwijsbeleid bepaald wordt door de onderwijsbeleid van de EU, lijkt het dat er bij de twaalf geanalyseerde teksten op zijn minst twee "statenblokken" zijn die zich in verschillende stadia van de

gendermainstreamingmovement bevinden. In Groot-Brittannië, Duitsland en Oostenrijk werd er aan “werken met meisjes” ook bewust “werken met jongens” toegevoegd, dat wil zeggen: een accentverschuiving in de richting van “jongenswerk” heeft plaatsgevonden.

In de voormalige Oostbloklanden (nu de “nieuwe EU-staten”) staat de gender mainstreamingmovement in haar kinderschoenen of worden de eerste pogingen ondernomen om te werken met meisjes en vrouwen; echter, van “jongensonderwijs” en/of “werken met jongens” in de engste zin is er nog helemaal geen sprake. Daar waar zich problemen stellen met jongens probeert men die eerder met deficit- dan resourcegeoriënteerde maatregelen op te lossen.

De onderzochte landen onderscheiden zich amper in het algemene gebrek aan mannelijke leraars – vooral in het lager onderwijs – wat, met het oog op het verschaffen van een positief mannelijk beeld aan jongens, een bijkomend probleem vormt.

De empirische studie over “prestatie-motieven”, “sociale ervaringen” en “noodzakelijke eigenschappen van leraars/leraresen en pedagogen” die in het volgende deel aan bod komt, toont bijkomende bijzonderheden over de eigenheid van jongens en meisjes. Ze onderbouwt ook enkele uitspraken gemaakt in individuele bijdragen en loopt samen met talrijke daarin geciteerde studies.